

Соіч О.В.

аспірант,

*НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК КОЛЕКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ПРАВА

Політична партія є особливим колективним суб'єктом права внаслідок того, що її сутність має, насамперед, політико-правову природу. З точки зору держави, ця специфіка зумовлена винятковим значенням політичних партій для суспільства як основного інструменту здійснення демократії. Їх роль полягає у представництві інтересів визначених прошарків населення, які, як правило, є т.зв. «соціальною базою» партії. Також вони виконують комунікативну функцію та є середовищем для формування та соціалізації політичних еліт. Крім того, правлячі політичні партії приймають участь у створенні законодавства, розробці та реалізації державної політики, формуванні державної влади та ін.

З точки зору права, політична партія є одним із учасників публічно-правових відносин, проте як суб'єкт, виникає лише через реалізацію громадянами держави належного їм права на свободу об'єднання. Крім того, з моменту реєстрації партії набувають статусу юридичної особи, що робить їх правоздатними учасниками цивільного обороту. Перераховані особливості характеризують складність пізнання правової природи політичної партії, а також багатоаспектність проблематики їх правового статусу.

Проблематика сутності політичних партій як суб'єкта права є мало дослідженою вітчизняними науковцями. До загальної характеристики структури правового та конституційно-правового статусу зверталися такі науковці як Л. Адашис, І. Бондарчук, Т. Бельська, В. Висоцький, Г. Петришина-Дюг та інші. Крім того, досліджувалися окремі питання правового статусу, зокрема: цивільна правосуб'єктність політичних партій (І. Капталан), взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування (А. Ковальчук), участь у виборчому процесі (Н. Богашева, М. Захарченко) та ін. Попри наявність ґрунтовних наукових розробок

практика нормативного регулювання діяльності політичних партій далека від досконалості, про що свідчать численні повідомлення про недоліки функціонування партійної системи в Україні. Цим зумовлено необхідність подальшого пізнання політичних партій як суб'єкта права та розвитку теоретико-методологічних основ їх функціонування, які б краще відповідали нагальним вимогам громадянського суспільства.

Наукове осмислення політичних партій як особливих суб'єктів права розпочалося у світовій юридичній літературі з середини ХХ ст. Його результати на сьогодні дозволяють виокремити такі основні ознаки політичних партій як суб'єктів права (у демократичному суспільстві):

- довгострокова діяльність;
- наявність стійких місцевих організацій, діяльність яких є постійною та координованою з центром;
- одна з основних цілей – отримання політичної влади законним шляхом;
- наявність народної підтримки, яка може виражатися через постійне фіксоване членство громадян, голосування за партію (або за висуванців від партії) на виборах народних та місцевих депутатів;
- організація та членство у партії здійснюються виключно громадянами держави;
- наявність статусу юридичної особи для забезпечення своєї діяльності;
- здійснення діяльності на основі статуту;
- неприбуткова діяльність;
- стабільність організаційної структури;
- фіксоване індивідуальне членство;
- наявність політичної програми, сформованої на основі спільності переконань та цілей;
- вираження в програмних документах ідеологічної складової [2, с. 100; 4, с. 86; 6, с. 424-428].

Дослідження вітчизняного законодавства щодо правового статусу політичних партій дозволяє констатувати, що переважна більшість із вищенаведених ознак було закріплено Законом України «Про політичні партії» [5]. Разом з тим, виявлено певні розбіжності, які

дають підстави критично оцінити суб'єктність політичних партій в Україні у їх ролі колективних суб'єктів, що здійснюють представництво інтересів громадян держави.

По-перше, законодавець уникає вживання термінів «ідеологія», «ідеологічна складова» як основного виразника спільності поглядів та цілей об'єднаних партією громадян. Натомість у ст. 2 Закону для визначення поняття політичної партії звертається до мовного звороту «...об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку...». На нашу думку, загально-лексичне тлумачення поняття «прихильність» не дозволяє розглядати його як юридично-значиму ознаку, оскільки означає не більше як «доброзичливе ставлення до чого-небудь» [1]. Натомість поняття «ідеологія» є значно глибшим, та тлумачиться як «вираження потреби якоїсь частини суспільства здобути, залучити, забезпечити підтримку з боку населення своєї політики, певного політичного курсу, програми» [3, с. 31].

Вважаємо, що на практиці підміна цих понять заважає належній політико-правовій інституціоналізації партій, оскільки партії позбавлені необхідності чітко ідентифікувати себе з-поміж інших. Відсутність ідеологічного підґрунтя може підмінити цілеспрямовану суспільно-політичну діяльність участю в ситуативних союзах, ініційованих засновниками та керівництвом політичних партій для «боротьби за владу заради влади», чим створюється серйозна загроза невиконання програмних цілей політичних партій. В свою чергу, ця обставина ставить під питання легітимність та колективну суб'єктність такої політичної партії, яка де-факто, може не здійснювати представництво інтересів своїх виборців.

По-друге, є досить нечіткими вимоги законодавства щодо забезпечення представництва партією інтересів громадян у різних регіонах держави. Так, у ст. 10 Закону, у якій йдеться про порядок створення партії, визначено такі кількісні критерії для створення партії: 1) число виборців, які підтримують створення партії та номінальний територіальний розподіл їх голосів; 2) мінімальне число громадян, які беруть участь у створенні партії.

Проведені автором розрахунки свідчать, що середня кількість членів-засновників партії на кожну з областей та адміністративних

утворень зі спеціальних статусом становить 5-6 осіб. Кількість виборців, які мають підтримати створення партії становить на район – 41 особу, на область – 550. Таким чином, кожен із членів партії в регіонах держави повинен здобути підтримку рішення про створення партії щонайменше 8 осіб у кожному з 2/3 районів кожної з 2/3 областей України (з урахуванням міст спеціального статусу та АР Крим).

Аналіз цих даних дозволяє припускати, що визначені у Законі критерії для створення партії формують собою досить невисокий поріг залучення виборців. Також слід відзначити, що норми Закону не містять жодних критеріїв чи вимог, щодо необхідності функціонування в майбутньому місцевих осередків партій у визначеному кількісно-територіальному розподілі.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати, що важливі ознаки політичних партій як колективних суб'єктів не знайшли свого належного вираження у вітчизняному законодавстві. Де-юре, правосуб'єктність політичних партій має бути окреслена з урахуванням їх ролі як інститутів громадянського суспільства, покликаних забезпечувати реальне представництво інтересів населення держави. Неналежне втілення цих ознак у вітчизняному законодавстві, де-факто, може ставити під сумнів суспільну легітимність їх правового статусу як суб'єктів публічного права та колективних суб'єктів. Наведені приклади недоліків законодавчого регулювання політичних партій підкреслюють актуальність однієї з найважливіших проблем у теорії колективних суб'єктів права, а саме дієвості організаційно-правових механізмів із забезпечення відповідності між поточною діяльністю колективного суб'єкта та його законодавчо визначеними або статутними цілями.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Залізнюк В.В. Деякі аспекти дефініції поняття «політична партія» в наукових працях та національному законодавстві України як відображення її функцій та ролі в суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 99-103.

3. Калюжний Р.А. Проблеми і перспективи розвитку національної правової ідеології в умовах глобалізації. *Юридичний вісник*. 2014. № 4(33). С. 31-35.

4. Капалан І.М. К определению понятия политической партии как субъекта гражданского права. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2012. № 4(18). С. 83-87.

5. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. : із змін., внес. Законом № 2258-VIII від 21.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14/> (дата звернення: 21.09.2019).

6. LaPalombara J., Weiner M. *Political Parties and Political Development*. Princeton, 1966.